นางเฒ่าแก่พาออกไปพระราชทานแก่สมเด็จพระอนุชาธิบดี ซึ่งในกาลนั้น ยังประทับอยู่ณะพระราชวังสราญรมย์เปนสะใภ้หลวงตามประเพณีที่ได้กล่าวมาแล้ว และเปนชายาอย่างเต็มที่ตามลักษณ เช่น หม่อมสว่าง หรือหม่อมทองอยู่ในกรมพระราชวังหลังในรัชชกาลที่ ๑ คือ บรรดาพระโอรสและธิดาในหม่อมแม้นได้เปนพระองค์เจ้าทุกพระองค์ และชั้นหลานเปนหม่อมเจ้า ผิดกว่านางห้ามอื่น ๆ ต่อมาย้ายสถานมาอยู่ณะวังบูรพาภิรมย์ ภายหลังถึงอนิจกรรมในเรือที่นั่งของสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์ ซึ่งจอดอยู่ณะท่าหน้าวังบูรพาภิรมย์ สมัยเมื่อตามเสด็จประพาสหัวเมืองฝ่ายเหนือพอกลับมาถึง

หม่อมแม้นนั้นนับตามทางราชินิกูลรัชชกาลที่ ๒ เปน ร. ชั้น ๖ แต่ในทางราชินิกูลรัชชกาลที่ ๓ เปน ส. ชั้น ๗

หม่อมเลี่ยม ส. ชั้น ๗ เปนธิดาหลวงศุภมาตรา (สอาด) จังหวัดเพ็ชร์บุรี บุรพชนเปนชาวเพ็ชร์บุรีตลอดมา มีพระธิดา ๑ องค์ คือ

ญ. นามว่า "หม่อมเจ้าทิพสัมพันธ์" เปนพระธิดาองค์แรก เดิมอยู่ณะวังบูรพาภิรมย์ ภายหลังไปอยู่วังพระภัศดา คือ กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิตลอดมาจนถึงสิ้นชีพิตักษัย

หม่อมเล็ก ส. ชั้น ๗ เปนธิดานายดำมหาดเล็กข้าหลวงเดิมในรัชชกาลที่ ๕ และเปนหลานพระนมคล้ายในสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศวรเดช บุรพชนทางชนกมาแต่พระมหาโยธานิกร (สาย) มีบุตรชื่อ "สุดใจ" เปนนายชำนินายเวรกรมวัง คือ สามีพระนมคล้ายนั้น ส่วนพระนมคล้าย

บุรพชนสืบสายมาแต่พระยาธรรมปโรหิต (แก้ว) เปนบิดาพระยามหานิเวศนานุรักษ์ (ยัง) ผู้ที่ได้สร้างวัดพญายัง ในคลองประทุมวัน ใกล้วัดบรมนิวาศ จังหวัดพระนคร และพระนมคล้ายนั้นเปนมารดานายดำ บิดาหม่อมเล็ก ซึ่งมีนามสกุลว่า " ยงใจยุทธ " มีพระโอรสและธิดา (มากจักกล่าวแต่) ๔ องค์[(๑)] คือ

ที่ ๑ ญ. ทรงนามว่า " หม่อมเจ้ารำไพประภา "

ที่ ๒ ช. ทรงนามว่า " หม่อมเจ้าอาภัสสรวงศ์ "

ที่ ๓. ช. ยังไม่มีพระนาม สมญาว่า " น้อย " (พระองค์เจ้าพีรพงศ์ภาณุเดช)

ที่ ๔ ช. ยังไม่มีพระนาม สมญาว่า " นิด " (พระองค์เจ้านรเศรษฐสุริยลักษณ์)

บรรดาพระโอรสและธิดาในหม่อมเล็กนั้นอยู่ณะวังบุรพาภิรมย์ เปนชั้น ๘ เพราะเปนพระโอรสและธิดา ร. ชั้น ๗

(๔) สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ร. ชั้น ๗ (พระโอรสพระองค์เจ้าพรรณราย) มีนางห้ามหลายคนต่างมีพระโอรสและธิดา (จักกล่าวแต่) ๓ คน คือ

ญ. หม่อมราชวงศ์ปลื้ม ร. ชั้น ๗ (ธิดาพระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ) เปนนางห้ามสะใภ้หลวงตามประเพณีตามที่กล่าวแล้ว นับว่าเปนชายา แต่ไม่ได้มีลักษณอย่างเช่นชายาของสมเด็จพระอนุชาธิบดีทั้ง ๒ หรือชายา

---

(๑) ในรัชชกาลปัจจุบันนี้ ทรงยกศักดิเปนพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าทั้ง ๔ พระองค์

ของกรมพระราชวังหลังในรัชกาลที่ ๑ ดังกล่าวแล้ว และบุรพชนของหม่อมราชวงศ์ปลื้มเล่าก็ได้กล่าวแล้วเหมือนกัน บัดนี้จักกล่าวแต่ว่ามีพระธิดา ๑ องค์ คือ

ญ. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าปลื้มจิตร์"

ญ. หม่อมราชวงศ์ โต. ร. ชั้น (ธิดาหม่อมเจ้าชายแดง ในพระองค์เจ้างอนรถ) ทางบุรพบุรุษกล่าวแล้ว ทางบุรพสัตรี (ไม่ทราบ) มีพระธิดา ๔ องค์ คือ

ที่ ๑ ญ. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าประโลมจิตร์"

ที่ ๒ ญ. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าดวงจิตร์"

ที่ ๓ ช. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้ายาใจ"

ที่ ๔ ช. (ยังไม่มีนาม) สมญาว่า "งั่ว" (เพลารถ)

หม่อมมาลัย ส. ชั้น ๗ (สกุลใดไม่ทราบ) มีพระโอรส ๑ องค์ คือ

ช. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าเจริญใจ" เปนพระโอรสองค์แรก บัดนี้เสด็จออกไปทรงศึกษาวิชชาณะประเทศยุโรป ประทับอยู่ณะประเทศอังกฤษ

บรรดาพระโอรสและพระธิดา ของสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ เปน ร. ชั้น ๘ เพราะเปนพระโอรสและธิดา ร. ชั้น ๗

(๕) กรมพระเทวะวงศ์วโรปการ อ. ชั้น ๕ มีนางห้ามต่างมีพระโอรสและธิดามากหลาย จักกล่าวแต่ที่เปนพิเศษและเกี่ยวข้อง คือ

หม่อมใหญ่ สุจริตกุล อ. ชั้น ๕ และเปนราชินิกูลรัชชกาลที่ ๖ เปนธิดาเจ้าพระยาศิริรัตนราชมนตรี (หงส์) พี่ยาร่วมชนนีของพระไอยิกา

เบี้ยม (๑) นับว่าเปนชายา มีพระโอรสและธิดา (มาก จักกล่าวแต่) ๒ องค์ คือ

ช. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าสุชาติโนทัย" เปนพระโอรสองค์แรกในชายา

ญ. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าอับษรสมาน" เปนพระธิดาองค์แรกในชายา

ทั้ง ๒ องค์นี้ เปน อ. ชั้น ๖ แต่หม่อมเจ้าอับษรสมาน เปน ส. ชั้น ๘ ด้วย เพราะพระภัศดาเปน ร. ชั้น ๘

หม่อมละม้าย สกุล ชูโต อ. ชั้น ๖ ทางราชินิกูลรัชชกาลที่ ๒ เปนธิดาหลวงพิทักษ์อาภรณ์ (สมบุญ) อ. ชั้น ๕ มีพระโอรสและธิดา (มาก จักกล่าวแต่) ๑ องค์ คือ

ช. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์" เดิมประทับอยู่วังพระชนกเปนธรรมดา ต่อมาประทับอยู่บ้านนางห้าม ในคลองบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรีใต้ บัดนี้ไปประทับอยู่ณะสถานทูตกรุงเบอลิน ประเทศเยอรมันนี เพราะเปนราชทูตประจำณะประเทศนั้น หม่อมเจ้าไตรทศนี้ (๒) เปน อ. ชั้น ๖ หรือ อ. ชั้น ๗ ทางราชินิกูลรัชชกาลที่ ๒

อนึ่ง เมื่อได้กล่าวถึงสกุล ชูโต ขึ้นในที่นี้ สมควรจะอธิบายไว้เสียด้วยเพื่อเปนตัวอย่างเช่นสายอื่น ๆ บุรพบุรุษของหม่อมละม้ายมาแต่สกุลชาวบางช้าง อันเปนราชินิกูลรัชชกาลที่ ๒ เช่นกล่าวแล้ว สืบต่อมาถึง

(๑) ทรงสถาปนาเปนสมเด็จพระบี่ยมาวดี

(๒) ต่อมาทรงสถาปนาเปนพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕

เจ้าคุณพระไอยกา ชูโต ผู้เปนพี่ยาร่วมพระชนนี กับสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีในรัชชกาลที่ ๑ มีธิดาผู้ ๑ ชื่อ "ม่วง" เปนภรรยาพระยาสมสัตึบาล (เสือ) ทั้ง ๒ นับเปน อ. ชั้น ๓ มีบุตร์และธิดาหลายคน (จักกล่าวแต่) บุตร์คน ๑ คือ เจ้าพระยาพลเทพ (เอี่ยม) เปน อ. ชั้น ๔ มีบุตร์และธิดามาก (จักกล่าวแต่) บุตร์คน ๑ คือ หลวงพิทักษ์อาภรณ์ (สมบุญ) อ. ชั้น ๕ ซึ่งเปนบิดาของหม่อมละม้าย เดิมหม่อมละม้ายอยู่กับสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี แล้วพระราชทานให้เปนนางห้ามกรมพระเทวะวงศ์วโรปการ หม่อมละม้ายจึ่งนับว่าเปน อ. ชั้น ๖ และเปน อ. ชั้น ๕ ในทางเปนนางห้ามกรมพระเทวะวงศ์

หม่อมอบ อ. ชั้น ๕ บุตรีนายลำอาง อมาตยกุล มีพระโอรส (จักกล่าวแต่) ๑ องค์ คือ

ช. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าตรีทิเพศพงศ์" เปน อ. ชั้น ๖ เพราะมีนางห้ามเกี่ยวข้องทางสายเชยพัทลุง

หม่อมปุ่น อ. ชั้น ๕ (สกุลใดไม่ทราบ) มีพระโอรส (จักกล่าวแต่) ๑ องค์ คือ

ช. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้ามรุพรพันธุ์" เปน อ. ชั้น ๖ และเปน ฃ. ชั้น ๙ ด้วย เพราะเปนพระภัศดา ร. ชั้น ๙

บรรดาพระโอรสและธิดา ในกรมพระเทวะวงศ์ ฯ เปน อ. ชั้น ๖ เว้นแต่บางองค์ที่เปนพิเศษเปนอย่างอื่น ๆ ตามเช่นที่กล่าวมาแล้ว

(๖) **กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา** อ. ชั้น ๕ มีนางห้าม (ที่ปรากฏคนเดียว) คือ หม่อมเอม (สกุลใดไม่ทราบ) เปน อ. ชั้น ๕ เหมือนกัน มีพระโอรสและธิดา (มาก จักกล่าวแต่) ๓ องค์ คือ

ที่ ๑ ช. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าธานีนิวัต" เปนพระโอรสองค์แรกสืบพระวงศ์ (๑)

ที่ ๒ ญ. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าประวาศสวัสดี" (ประสูติณะประเทศอังกฤษ)

ที่ ๓ ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าสุมลมาลย์"

บรรดาพระโอรสและธิดาในกรมขุนพิทยลาภเปน อ. ชั้น ๖ เว้นแต่ทั้ง ๒ องค์ข้างท้ายเปน ส. ชั้น ๘ เพราะเปนชายาของ ร. ชั้น ๘

(๗) **กรมพระดำรงราชานุภาพ** อ. ชั้น ๕ มีนางห้ามมาก เปน อ. ชั้น ๕ ต่างมีพระโอรสและธิดามากหลาย (จักกล่าวแต่)

หม่อมเฉื่อย (สกุลใดไม่ทราบ) นับว่าเปนชายา มีพระโอรสและธิดาหลายองค์ (จักกล่าวแต่) องค์ ๑ คือ

ช. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าจุลดิศ" เปนพระโอรสองค์แรกสืบพระวงศ์

หม่อมนวม (สกุลใดไม่ทราบ) มีพระธิดาจักกล่าวแต่องค์เดียว คือ

ญ. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าพร้อมเพราพรรณ"

บรรดาพระโอรสและธิดาในกรมพระดำรง ฯ เปน อ. ชั้น ๖ เว้นไว้แต่หม่อมเจ้าพร้อม เปน ส. ชั้น ๘ ด้วย เพราะเปนชายาของ ร. ชั้น ๘

---

(๑) ต่อมาทรงสถาปนาเปนพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า พ.ศ. ๒๔๖๕

(๘) **กรมพระนเรศร์วรฤทธิ์** อ. ชั้น ๕ มีนางห้ามหลายคน เปน อ. ชั้น ๕ ต่างมีพระโอรสและธิดามาก (จักกล่าวแต่)

หม่อมสุภาพ (สกุลใดไม่ทราบ) บุรพชนเปนรามัญ นับว่าเปนชายา มีพระโอรสและธิดาหลายองค์ (จักกล่าวแต่) องค์ ๑ คือ

ช. ทรงนามว่า "พระองค์เจ้าจรูญศักดิกฤดากร" เปนพระโอรสองค์แรกสืบพระวงศ์ เดิมเปนหม่อมเจ้า ได้เปนพระองค์เจ้าในรัชกาลที่ ๖ นี้ ประทับอยู่วังใกล้ปากคลองตลาด จังหวัดพระนคร บัดนี้ประทับอยู่ณะสถานทูตกรุงปารีส เพราะเปนราชทูตอยู่ในประเทศฝรั่งเศส

หม่อมแช่ม (สกุลใดไม่ทราบ) เปนรามัญ มีพระโอรสและธิดาหลายองค์ (จักกล่าวแต่) องค์ ๑ คือ

ญ. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าวรรณวิลัย"

บรรดาพระโอรสและธิดา ในกรมพระนเรศร์ เปน อ. ชั้น ๖ เว้นแต่หม่อมเจ้าวรรณวิลัย เปน ส. ชั้น ๘ ด้วย เพราะเปนชายาของ ร. ชั้น ๘

(๙) **กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย** อ. ชั้น ๕ มีนางห้ามหลายคน เปน อ. ชั้น ๕ ต่างมีพระโอรสและธิดามาก (จักกล่าวแต่)

หม่อมเจ้าสุภางค์พักตร์ พระธิดากรมหมื่นจรัสพร ราชตระกูลฝ่ายพระราชวังบวร รัชกาลที่ ๔ นับว่าเปนชายา มีพระโอรสและธิดาหลายองค์ (จักกล่าวแต่) องค์ ๑ คือ

ช. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าจันทรจุฑา"

อนึ่ง เมื่อได้กล่าวนามราชตระกูลฝ่ายพระราชวังบวรรัชกาลที่ ๔ ขึ้นดังนี้แล้ว สมควรจักบรรยายไว้ให้ทราบเช่นสกุลอื่นด้วย บุรพชนของ

หม่อมเจ้าสุภางค์พักตร์ ทางชนก คือ กรมหมื่นจรัสพรนั้น เปนพระบรมราชวงศ์จักรี ต้นเดิมได้กล่าวแล้ว แยกสายกันในตอน อ. ชั้น ๔ คือ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เดิมทรงพระนามว่า "เจ้าฟ้าจุฑามณี" ก่อนได้ทรงรับพระบวรราชาภิเษกทรงกรมเปนสมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศร์รังสรรค์ เปนสมเด็จพระบรมราชโสทรานุชาธิราช ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า ฯ มีพระสนมเปนอันมาก ผู้ ๑ เปนเจ้าจอมมารดาของกรมหมื่นจรัสพร บุรพชนของหม่อมเจ้าสุภางค์พักตร์ทางชนนี้ คือ หม่อมเจ้าเลื่อนเปนพระธิดากรมพระเทเวศร์วัชรินทร์ในรัชชกาลที่ ๒ เปนชายาของกรมหมื่นจรัสพร ทั้ง ๒ องค์เปน อ. ชั้น ๕ มีธิดา คือ หม่อมเจ้าสุภางค์พักตร์ เปน อ. ชั้น ๖ ผู้เปนชายาในกรมหมื่นมหิศร อ. ชั้น ๕

หม่อมกลีบ (สกุลใดไม่ทราบ) มีพระโอรสและธิดา(หลายองค์ จักกล่าวแต่) ๒ องค์ คือ

ที่ ๑ ช. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าถาวรมงคลวงศ์" เปนพระโอรสองค์แรก ทรงศึกษาวิชชาแพทย์ณะประเทศอังกฤษ

ที่ ๒ ญ. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าประสงค์สม" ได้เข้าไปอยู่กับพระนางเจ้า พระราชเทวีในรัชชกาลที่ ๕

บรรดาพระโอรสและธิดากรมหมื่นมหิศร ฯ เปน อ. ชั้น ๖ เว้นแต่หม่อมเจ้าประสงค์สม เปน ส. ชั้น ๘ ด้วย เพราะเปนพระชายา ร.ชั้น ๘

บัดนี้ จักกลับกล่าวถึง ร. ชั้น ๘ ในสายกรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ต่อไป คือ

(๑) **หม่อมนเรนทรราชา (หม่อมราชวงศ์ มโนรส) ร.** ชั้น ๗ (บุตร์กรมหมื่นนฤบาลมุขมาตย์) เปนบุตร์ใหญ่สืบตระกูล มีภรรยาและบุตร์ธิดา (ไม่ทราบชื่อ)

(๒) **ญ. หม่อมราชวงศ์พวงผกา** ร. ชั้น ๗ (ธิดากรมหมื่นนฤบาลมุขมาตย์) เปนชายาพระองค์เจ้าไชยรัตน์วโรภาส พระโอรสกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ มีโอรส ๑ องค์ คือ

ช. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าไชยโชติมุข"

บรรดาหลานกรมหมื่นนฤบาล ฯ เปน ร. ชั้น ๘ เพราะเปนบุตร์และธิดา ร. ชั้น ๗

อนึ่ง เมื่อได้กล่าวนามกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ขึ้นดังนี้แล้ว สมควรจักบรรยายให้ทราบไว้ด้วยเหมือนกัน พระบุรพชนของกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ทางพระชนกมาแต่พระบรมราชวงศ์จักรี สืบต่อมาถึงพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เปน อ. ชั้น ๔ ดังกล่าวแล้ว พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า ฯ มีพระสนมเอกคน ๑ คือ เจ้าจอมมารดาเอม ธิดาเจ้าสัวบุญมี บุรพชนเปนจีน นับเปน อ. ชั้น ๔ เหมือนกัน มีพระราชโอรสและธิดา ๓ องค์ (จักกล่าวแต่) องค์ ๑ คือ

กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญนั้น เดิมเปนหม่อมเจ้าในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าในรัชชกาลที่ ๓ ปรากฏนามว่า "ยอร์ชวอชิงตัน" ครั้นเมื่อพระชนกได้รับพระบวรราชาภิเษกในรัชชกาลที่ ๔ แล้ว มีพระอิสสริยศักดิ์เปนพระองค์เจ้าในพระบวรราชวังตามพระราชประเพณี ทรง

พระนามว่า "พระองค์เจ้ายอดยิ่งยศ บวรราโชรสรัตนราชกุมาร" ต่อมาได้ทรงกรมเปนกรมหมื่นบวรวิชัยชาญ ถึงรัชกาลที่ ๕ ได้เปนกรมพระราชวังบวรสถานมงคล เปน อ. ชั้น ๕ มีสนมเปนอันมาก คน ๑ คือ จอมมารดาปริก ซึ่งเปนจอมมารดาของพระองค์เจ้าไชยรัตน์ อ. ชั้น ๖ และเปน ข. ชั้น ๗ ด้วย เพราะเปนภัศดาของ ร. ชั้น ๗ ทั้ง ๒ มีโอรส ๑ องค์ เปน ร. ชั้น ๘ เพราะเปนโอรสของ ร. ชั้น ๗ นั้น

(๑) **หม่อมราชวงศ์เล็ก** ร. ชั้น ๗ (บุตร์พระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ์) สกุล ศิริวงศ์ มีภรรยา (ที่ทราบ) ๑ คน ชื่อหม่อมราชวงศ์แจ่มแจ้ง (ธิดาพระองค์เจ้าจิตราภรณ์ในกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาศ รัชกาลที่ ๔) สกุล นพวงศ์ ทั้ง ๒ มีธิดา ๑ คน คือ

ญ. ชื่อ "หม่อมหลวงพัวพันธ์"

อนึ่ง บุรพชนของหม่อมราชวงศ์เล็ก ได้กล่าวมาแล้ว ลำดับนี้จักขอกล่าวบุรพชนของหม่อมราชวงศ์แจ่มแจ้งผู้เปนภรรยา เหตุว่าเปนสกุลที่แปลกมายังไม่ได้กล่าวไว้ ทางพระบรมราชวงศ์จักรีไม่ต้องกล่าวซ้ำอีก จักกล่าวแต่ทางบุรพสัตรีของกรมหมื่นมเหศวรก่อน ต้นเดิมมาแต่พระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงนามว่า "สิน" มีสนมและพระโอรสธิดามาก (จักกล่าวแต่คนเดียว) คือ พระอินทรอำไพ ซึ่งเดิมย่อมเปนพระองค์เจ้าในรัชกาลกรุงธนบุรี ภายหลังต้องลดอิสสริยศักดิ์ลงตามชนกเรียกว่า "คุณ" ครั้นถึงกรุงรัตนโกสินทร์ โปรดเกล้าฯ ให้มีบรรดาศักดิ์ตามนามที่กล่าวแล้ว เช่น พระพงศ์นรินทร์ ผู้พี่ พระอินทรอำไพ มีบุตร์และธิดามากเหมือนกัน (จักกล่าวแต่) ธิดาคน ๑ ชื่อ "น้อย" เปนพระสนมเอกในรัชกาลที่ ๔

คือ เจ้าจอมมารดาของกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาศ ผู้มีพระโอรสและธิดามากหลาย พระโอรสองค์แรก คือ พระองค์เจ้าจิตราภรณ์ บิดาของหม่อมราชวงศ์แจ่มแจ้ง สกุล นพวงศ์ ดังกล่าวแล้ว ส่วนบุรพสัตรีของหม่อมราชวงศ์แจ่มแจ้ง มาแต่สกุลเทพหัสดิน คือ มารดาเปนธิดาพระยาราชภักดี (ช้าง) เปนพระบรมราชวงศ์จักรีอีกทาง ๑ เหตุฉะนี้และการที่ธิดาหม่อมราชวงศ์เล็กกับหม่อมราชวงศ์แจ่มแจ้ง มีนามว่า "พัวพันธ์" นั้นก็สมชื่ออยู่ เพราะการที่ระบุชั้น ร. อ. ข. ส. อะไร ๆ ให้แจ่มแจ้งก็เปนอันซับซ้อนกันนัก จักขอจัดเอาว่า "หม่อมหลวงพัวพันธ์" คนนี้เปน ร. ชั้น ๘ เพราะเปนธิดา ร. ชั้น ๗ ตามความมุ่งหมายที่ได้กล่าวถึงราชินิกูลรัชชกาลที่ ๓ นี้

(๒) **หลวงฤทธินายเวร (โนรี)** ร. ชั้น ๗ (บุตร์พระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ์) สกุล ศิริวงศ์ มีภรรยาชื่อหม่อมราชวงศ์นกแก้ว ราชตระกูลทางกรมพระราชวังหลัง เปน อ. ชั้น ๗ มีบุตร์และธิดา (ที่ทราบ) ๑ คน คือ

ช. ชื่อ "หม่อมหลวงอุดม"

(๓) **ญ. หม่อมราชวงศ์ปลื้ม** ร. ชั้น ๗ (ธิดาพระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ์) เปนชายาในสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ มีธิดา ๑ องค์ ได้กล่าวมาแล้ว

(๔) **ช. หม่อมราชวงศ์สมพูน** ร. ชั้น ๗ (บุตร์พระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ์) สกุลศิริวงศ์ ไม่ทราบชื่อภรรยาและบุตร์ธิดา

บรรดาหลานพระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ์ทั้งปวง เปน ร. ชั้น ๘ เพราะเปนบุตร์และธิดา ร. ชั้น ๗

บัดนี้ ถึงลำดับที่จักกล่าวถึง ร. ชั้น ๘ ทางพระชนนีเพ็ง ต่อไปในสายท่านฉิมหรือรอด ร. ชั้น ๕ คือ

(๑) **หลวงอินทรมนตรี (ศรีสิทธิ)** ร. ชั้น ๗ (บุตร์พระนมปริก) ก่อนออกอุปสมบทเปนภิกษุ มีภรรยา (ไม่ทราบชื่อ) มีบุตร์ ๑ คน คือ

ช. ชื่อ "ปาณี"

(๒) **เจ้าจอมมารดาวาด** ร. ชั้น ๗ (ธิดาพระนมปริก) เปนพระสนมรัชชกาลที่ ๕ มีพระราชโอรส ๑ พระองค์ ได้กล่าวพระนามไว้แล้ว

(๓) **ญ. แปลก** ร. ชั้น ๗ (ธิดาพระนมปริก) เปนภรรยาพระยาไชยนันทน์ (เชย) ข. ชั้น ๗ สกุล ไชยนันทน์ มีบุตร์และธิดาหลายคน (จักกล่าวแต่) ๑ คน คือ

ช. ชื่อ "เชื้อ" เปนหลวงจำนงนาเวศ ราชนาวี

ญ. หม่อมผาด ร. ชั้น ๗ (บุตร์พระนมสัมฤทธิ) เปนนางห้ามสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์ มีพระโอรส ได้กล่าวพระนามมาแล้ว

(๑) **ญ. แพะหรือเพิ่ม** ร. ชั้น ๗ (ธิดาพระพี่เลี้ยงภู่) เปนภรรยาพระยาศักดาภิเดชวรฤทธิ (ดั่น) บุตรพระยาภิชัยสงคราม (อ่ำ) อัมรานนท์ พี่น้องต่างมารดากัน มีบุตรและธิดาหลายคน (จักกล่าวแต่) คน ๑ คือ

ช. ชื่อ "เฉลิม"

๒ ญ. **ผิว** ร.ชั้น ๗ (ธิดาพระพี่เลี้ยงภู่) เปนภรรยาพระยาณรงค์วิไชย (เถ่อ) บุตร์พระอินทรเทพ (ทับ ทัพนันท์) น้องชายร่วมมารดากับพระยาพิไชยสงคราม (อ่ำ อัมรานนท์) มีบุตร์หลายคน (จักกล่าวแต่) คน ๑ คือ

ช. ชื่อ "วาด" เปนนายร้อยเอกทหารบก

บรรดาบุตร์และธิดา ร.ชั้น ๗ ในสายท่านฉิมหรือรอด ทั้งปวงเปน ร.ชั้น ๘ เพราะเปนบุตร์และธิดา ร.ชั้น ๗

บัดนี้ถึงลำดับสายเจ้าจอมมารดาทรัพย์ ร.ชั้น ๔ บรรดาพระโอรสและธิดาหรือบุตร์และธิดา ร.ชั้น ๗ อันเปน ร.ชั้น ๘ ทางกรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ได้กล่าวแล้ว จักกล่าวในสายอื่น ๆ อันเปนบุตร์และธิดาของท่านผ่อง มีสายท่านน้อย ร.ชั้น ๔ เปนต้น ซึ่งเปน ร.ชั้น ๗ ต่อไป คือ

นายหรุ่น ร.ชั้น ๗ (บุตร์จางวางเล็ก) มีภรรยา (ไม่ทราบชื่อ) มีธิดา ๒ คน คือ

ที่ ๑ ญ. ชื่อ "สมบุญ"

ที่ ๒ ญ. ชื่อ "เลื่อน"

นายกลั่น ร.ชั้น ๗ (บุตร์จางวางพ่วง) มีบุตร์และธิดา ๒ คน

ที่ ๑ ช. ชื่อ "พูน"

ที่ ๒ ญ. ชื่อ "ผาด"

(๑) ญ. **หม่อมหลวงผาด** ร.ชั้น ๗ (ธิดาพระนมบาง) เปนนางห้ามหม่อมเจ้าคำรบในกรมขุนวรจักรธรานุภาพ (พระองค์เจ้าปราโมทย์) ในรัชกาลที่ ๒ เปน ข.ชั้น ๗ มีธิดา ๑ คน คือ

ญ. ชื่อ "หม่อมราชวงศ์ประนด"

(๒) ช. **หม่อมหลวงเวก** ร.ชั้น ๗ (บุตร์พระนมบาง) มีภรรยาชื่อ "บื่น" สกุลเขมร เปน ส.ชั้น ๗ มีบุตร์และธิดา ๒ คน คือ

ที่ ๑ ช. ชื่อ "เบี้ยว"

ที่ ๒ ญ. ชื่อ "วัน"

ญ. เปลี่ยน ร.ชั้น ๗ (ธิดาพระพิบูลย์ อ่อน) เปนภรรยานายสาย ข.ชั้น ๗ บุตร์และธิดา (ไม่ทราบชื่อ)

นายร่ำและนายเอ่ม ร.ชั้น ๗ (บุตร์นายเอี่ยม) มีภรรยาและบุตร์ธิดา (ไม่ทราบชื่อ)

บรรดาบุตร์และธิดา ร. ชั้น ๗ ในสายท่านน้อย ร. ชั้น ๕ มีภรรยาแล้วบ้างยังบ้าง ชื่อบุตร์และธิดานอกจากที่กล่าวแล้วยังไม่ทราบ แต่ทั้งปวงคงเปน ร.ชั้น ๘ เพราะเปนบุตร์และธิดา ร.ชั้น ๗

อนึ่ง สายพึ่งระย้า ภรรยาพระยาเทพอรชุน (แสง) ผู้เปนสามีของท่านน้อย ร.ชั้น ๕ ซึ่งเปนสายเขยนั้น ในชั้นที่ ๘ (ที่ทราบ) มีอยู่บ้าง ถึงกระนั้นก็เปน อ.ชั้น ๘ (จักกล่าวไว้ตามแต่ที่ได้ทราบ) คือ

(๑) **ญ. ถนอม** อ.ชั้น ๗ (ธิดา ญ.ศิลา) มีบุตร์ คือ

ช. ชื่อ "ประดิษฐ"

(๒) **ญ. นิด** อ.ชั้น ๗ (ธิดา ญ.ศิลา) มีบุตร์ คือ

ช. ชื่อ "สนิท"

(๓) **พระอนุรักษโยธา (เสก)** อ.ชั้น ๗ (บุตร์ ญ.ศิลา) มีธิดา คือ

ญ. ชื่อ "สวาศ"

บรรดาบุตร์และธิดา อ. ชั้น ๗ ในสายเขยนี้ เปน อ. ชั้น ๘ เพราะเปนบุตร์และธิดา อ. ชั้น ๗

ลำดับนี้ถึงกาลที่จะต้องกล่าวถึงบุตร์และธิดา ร. ชั้น ๘ ในสายนายแซก ร. ชั้น ๔ ทางพระครูมหิธร กับท่านส่วน ร. ชั้น ๕ ด้วยกัน อันเปนบิดามารดาท่านตาด ร. ชั้น ๖ ภรรยาพระยาไชยสุรินทร (เจี่ยม) ต่อไป

หลวงฤทธินายเวร (พุด) สกุลเทพหัสดิน ร. ชั้น ๗ (บุตร์ท่านตาด) มีภรรยาชื่อ "เลื่อน" สกุล คฤหเดช มารดาเปนสกุลสุรคุปต์ และเปนราชินิกูลรัชชกาลที่ ๕ ซึ่งนับว่าเปน ส. ชั้น ๗ มีบุตร์และธิดา ๔ คน คือ

ที่ ๑ ช. ชื่อ "ผาด" เดิมเปนหลวงภูวนาถนฤบาล แล้วเปนพระ ต่อมาเปนพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ (๑)

ที่ ๒ ญ. ชื่อ "ละม้าย"

ที่ ๓ ช. ชื่อ "จำรัส" เดิมเปนหลวงอภิบาลภูวนารถ แล้วเปนพระ (๒) นามอย่างเดียวกัน

ที่ ๔ ญ. ชื่อ "เพ็ญ"

ทั้ง ๔ คนนี้เปน ร. ชั้น ๘ เพราะเปนบุตร์และธิดา ร. ชั้น ๗

อนึ่ง สกุลทางท่านตาดก็ดี ทางพระยาไชยสุรินทร (เจี่ยม) ซึ่งเปนสกุลเทพหัสดินก็ดี ได้กล่าวบุรพชนมาแล้ว แต่บุรพชนทาง ญ. "เลื่อน"

---

(๑) แล้วเลื่อนเปนพระยาเทพหัสดิน

(๒) เดี๋ยวนี้เปนพระยาอนุภาพไตรภพ

ภรรยาหลวงฤทธิ (พุด) ซึ่งกล่าวไว้ว่าเปนราชินิกูลรัชชกาลที่ ๕ นั้น จักไม่เปนการแจ่มแจ้ง เพราะบรรดาบุตร์และธิดาหลวงฤทธิ (พุด) กับ ญ.เลื่อน นั้น พัวพันคาบเกี่ยวกันหลายทางนัก จักอธิบายไว้พอเปนเค้า คือ เลื่อน เปนราชินิกูลรัชชกาลที่ ๕ ทางมารดา มาแต่ท่านปิ่น ธิดาคน ๑ ของพระยารัตนจักร (หงส์ทอง) ซึ่งเปนบิดาท่านม่วง ไอยิกาของพระชนนีในสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ท่านปิ่นเปนน้องนาง (ผู้ ๑ ซึ่งมีมากด้วยกัน) ของท่านม่วง ทุกคนในชั้นนั้นนับทางราชินิกูลรัชชกาลที่ ๓ ต้องเปน อ. ชั้น ๓ สายสะใภ้ และท่านปิ่นนั้นเปนภรรยาพระยาสุรเสนา (คุ้ม) ทั้ง ๒ นี้มีบุตร์และธิดามาก (จักกล่าวฉะเพาะแต่) บุตร์คน ๑ คือ พระยาราชสุภาวดี (ปาล) อ. ชั้น ๔ มีบุตร์และธิดามากเหมือนกัน (จักกล่าวแต่) ธิดาคน ๑ คือ ท่านพึ่กทอง สกุลสุรคุปต์ อ. ชั้น ๕ เปนภรรยาพระยาจ่าแสนบดี (เดช) สกุล คฤหเดช อีกสกุลหนึ่งต่างหาก ทั้ง ๒ นี้มีธิดา คือ ญ. เลื่อน เปน อ. ชั้น ๖ แต่เปน ส. ชั้น ๗ ด้วย เพราะเปนภรรยา ร. ชั้น ๗ คือ หลวงฤทธิ (พุด) เทพหัสดินดังกล่าวแล้ว

อนึ่ง ในลำดับนี้ได้กล่าวไว้ถึงสายเขย ทางสกุลเทพหัสดิน อ. ชั้น ๗ ด้วย จักต่อสายนั้นใน อ. ชั้น ๘ นั้นไว้เสียด้วย คือ

พระยารัษฎานุประดิษฐ (สินธุ์) อ. ชั้น ๗ (บุตร์พระยาไชยสุรินทร์ เจียม) มีภรรยา (จักกล่าวแต่) คน ๑ ชื่อ "โปร่ง" มีบุตร์และธิดา (แต่ที่ทราบ) คือ

ช. ชื่อ "สฤษดิ์"

พระยาธรรมศักดิ์ (สนั่น) [๑] อ. ชั้น ๗ (บุตร์พระยาไชยสุรินทร์ (เจี่ยม) มีภรรยาชื่อ "ถวิล" สกุล สาลักษณ (ธิดาพระยาศรีสุนทรโวหาร กระมล) มีบุตร์และธิดา (แต่ที่ทราบ) คือ

ช. ชื่อ "กำธร"

ญ. ชื่อ "ไฉไล"

พระยาอนุกิจวิธูร (สันทัด) อ. ชั้น ๗ (บุตร์พระยาไชยสุรินทร์ เจี่ยม) มีภรรยาและบุตร์ธิดา (ไม่ทราบ)

ญ. เสงี่ยม อ. ชั้น ๗ (ธิดาพระยาไชยสุรินทร เจี่ยม) เปนภรรยาพระบริบูรณโกษากร (ผ่อง) สกุล โชติกะพุกกณะ (บุตร์พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (ฮวด) มีบุตร์และธิดา (ที่ทราบ) คือ

ญ. ชื่อ "แพ"

พระอุภัยพิพากษา (ชลอ) อ. ชั้น ๗ (บุตร์พระยาไชยสุรินทร์ เจี่ยม) มีภรรยาและบุตร์ธิดา (ไม่ทราบ)

พระอนุพาทย์ (ศิริ) อ. ชั้น ๗ (บุตร์พระยาไชยสุรินทร์ เจี่ยม) มีภรรยาชื่อ "อ่อง" (บุตรีพระยาเพ็ชร์พิไชย สิงห์โต) มีบุตร์และธิดา (ที่ได้ทราบ) คือ

ญ. ชื่อ "เอื้องฟ้า"

---

(๑) ต่อมาเปนเจ้าพระยา

บรรดาบุตร์และธิดา อ. ชั้น ๗ ในสกุลเทพหัสดินทั้งปวงเปน อ. ชั้น ๘ เพราะเปนบุตร์และธิดา อ. ชั้น ๗ สายเขย

ส่วน ร. ชั้น ๘ ในสายนายแขกทางจางวางหนู ร. ชั้น ๕ อีกพวกหนึ่งนั้น

นายมล มหาดเล็ก ร. ชั้น ๗ (บุตร์พร้ง) มีภรรยา (ชื่อไรไม่ทราบ) (สกุลใดไม่ทราบ) เปน ส. ชั้น ๗ มีบุตร์และธิดา ๓ คน คือ

ที่ ๑ ญ. ชื่อ "สอาด"

ที่ ๒ ช. ชื่อ "ประมูล"

ที่ ๓ ญ. ชื่อ (ไม่ทราบ)

ญ. เบี่ยม ร. ชั้น ๗ (ธิดาพระรักษาเทพ เนื่อ) เปนภรรยานายร้อยตรีกรมตำรวจพระนครบาล (ชื่อและสกุลใดไม่ทราบ) เปน ข. ชั้น ๗ มีธิดา (ที่ทราบ) คือ

ญ. ชื่อ "บุ่น"

บรรดาบุตร์และธิดา ร. ชั้น ๗ สายนายแขกเปน ร. ชั้น ๘ ส่วน ร. ชั้น ๘ ในสายนายฝรั่งนั้นไม่ปรากฎว่ามีอีก ถ้ามีก็เปน ร. ชั้น ๘ เหมือนกัน เพราะเปนบุตร์ ร. ชั้น ๗ ด้วยกันทั้ง ๒ สาย

บัดนี้ถึงกาลที่จะต้องกล่าวถึงสายพัทลุง ร. ชั้น ๘ (ตามที่ทราบ) ไม่มีชื่อที่จะต้องกล่าวอีก ดังที่กล่าวแล้วในตอน ร. ชั้น ๗ นั้น จักกล่าวได้แต่ว่า บรรดาบุตร์และธิดาที่จะสืบต่อจาก ร. ชั้น ๗ ในสายพัทลุงนี้ เปน ร. ชั้น ๘ เพราะเปนบุตร์และธิดา ร. ชั้น ๗

ส่วนสายพัทลุงทางกรมหมื่นไกรสรวิชิต ซึ่งเปนสายเขยนั้น ก็ไม่ทราบชื่อที่มีจักกล่าวอีก เว้นไว้แต่บุตรและธิดาหม่อมหลวงเลื่อน ซึ่งจะงดไว้กล่าวเมื่อถึง ร. ชั้น ๙ ทางที่เปนบุตรและธิดาหม่อมเจ้าทศศิริวงศ์ ร. ชั้น ๘ จักกล่าวในที่นี้แต่ว่า บรรดาบุตรและธิดา อ. ชั้น ๗ ซึ่งเปนสายเขยทางพัทลุงนี้ต้องเปน อ. ชั้น ๘ เพราะเปนบุตรและธิดา อ. ชั้น ๗ สายเขย เว้นแต่จะเปนพิเศษสัมพันธ์กับ ร. ชั้นใด ๆ ก็เปน ร. ต่อชั้นนั้นลงมา เช่นบุตรและธิดาหม่อมหลวงเลื่อนดังกล่าวแล้ว

ลำดับนี้ถึงสายเขยทางทองมอญ ตามระเบียบก็ไม่มีชื่อผู้ที่ควรจดใน อ. ชั้น ๘ นี้กี่คนนัก แต่สมควรจักจดไว้เปนตัวอย่าง เช่นสายพระศรีวิโรจน์ (หม่อมอ่อน) เปนต้นว่า

พระยาวรสิทธิเสวีวัตร (สอาด) อ. ชั้น ๗ (บุตรพระยาไชยนันทน์ เชย) มีภรรยาชื่อ หม่อมราชวงศ์ลำอางค์ (ธิดาหม่อมเจ้าสนธยา ในกรมหลวงวรศักดาพิศาลรัชชกาลที่ ๒ พระบรมราชวงศ์จักรี) มีบุตร (จักกล่าวแต่) คือ

ช. ชื่อ "ออ"

นอกนั้นหลานพระยาไชยนันทน์ (เชย) กับเปลก ร. ชั้น ๗ จักได้กล่าวในตอนบุตรและธิดา ญ. แปลก นั้น

รวมความว่าบรรดา อ. ชั้น ๗ ในสายหม่อมอ่อน นอกจากเปน ร. ด้วยแล้วนั้น เปน อ. ชั้น ๘ เพราะเปนสายเขย

สายหม่อมทิม (มารดาคุณอำพวัน) คือ พระยาศรีกฤดากร[๑] (หม่อมหลวงวราหะ) อ. ชั้น ๗ (บุตร์เจ้าพระยาเทเวศร) มีภรรยามาก คน๑ คือ หม่อมราชวงศ์สถาพร (ธิดาหม่อมเจ้าเจ๊ก ในกรมหมื่นมเหศวร รัชชกาลที่ ๔) มีบุตร์ คือ

ช. ชื่อ "ศิวะวงศ์"

บรรดาหลานเจ้าพระยาเทเวศ สายหม่อมทิมนี้เปน อ. ชั้น ๘ เพราะ เปนบุตร์และธิดา อ. ชั้น ๗

การที่ยกเอาพระยาศรีกฤดากร (วราหะ) ขึ้นกล่าวเปนตัวอย่างไว้นี้ เพราะมีสกุลสัมพันธ์หลายสาย ยากที่จะอธิบายในที่นี้ให้แจ่มแจ้ง แต่ เห็นว่าทุกสายที่เกี่ยวอยู่นั้นได้บรรยายไว้แล้ว จักกล่าวอีกก็จะซ้ำไป

สายหม่อม (ที่ไม่ทราบชื่อ) (ภรรยานายนาค ร. ชั้น ๓) บรรดาที่ เปนบุตรแลธิดา ร. ชั้น ๗ ในสายนั้น เปน ร. ชั้น ๘ ทุกคน เพราะเปน บุตรแลธิดา ร. ชั้น ๗

บัดนี้ถึงกาลที่จักกล่าวถึงสายพระนมรอดน้องนางพระชนนี เพ็ง ที่ สืบสายต่อมาเปน ร. ชั้น ๘ ต่อไป

หลวงฤทธินายเวร (พุด) ร. ชั้น ๗ (บุตรท่านตาด) ได้กล่าว มาในทางสายพระครูมหิธร (อู่) แล้ว จักไม่กล่าวซ้ำในทางนี้อีก แล ผู้ที่เปน ร. ชั้น ๗ ในสายพระนมรอดทางท้าวศรีสัจจา (ลิ้ม) ใน ร. ชั้น ๘ ก็ไม่ทราบว่ามีใครที่ควรจักกล่าวได้อีก จึงรวมความไว้ว่า บรรดา ร. ชั้น ๗ ในสายพระนมรอดนี้ เปน ร. ชั้น ๘ ทุกคน เพราะเปนบุตรแลธิดา ร. ชั้น ๗

---

(๑) เดี๋ยวนี้เปนพระยาเทเวศรวงศวิวัฒน

บัดนี้ถึงสายนายน้อยน้องยาพระชนนีเพ็งต่างพระชนนี สืบไปใน ร. ชั้น ๘ คือ

ญ. เปลี่ยน ร. ชั้น ๗ (บุตรนายแก้ว) เปนภรรยาหลวงสุนทร (แก้ว) เปน ข. ชั้น ๗ มีบุตร คือ

ช. ชื่อ "เหงี่ยม"

นายยิ้ม ร. ชั้น ๗ (บุตร ญ. เมือง) มีภรรยาชื่อ อิ่ม เปน ส. ชั้น ๗ มีบุตรแลธิดา ๒ คน คือ

ญ. ชื่อ "ปริก"

ช. ชื่อ "เยื้อน"

(๑) **นายเอี่ยม** ร. ชั้น ๗ (บุตร ญ. พู่) มีภรรยาชื่อ เพ็ง เปน ส. ชั้น ๗. (จักกล่าวแต่) บุตร ๑ คน คือ

ญ. ชื่อ "หรุ่น"

(๒) **ญ. อิ่ม** ร. ชั้น ๗ (ธิดา ญ. พู่) เปนภรรยานายยิ้ม ร. ชั้น ๗ (บุตร ญ. เมือง) มีบุตรแลธิดา คือ ญ. ปริกแลนายเยื้อนที่กล่าวแล้ว

ญ. แจ่ม ร. ชั้น ๗ (ธิดาพระราชเศรษฐี ด้วง) เปนภรรยานายสับ ร. ชั้น ๗ (บุตร ญ. นาค) (จักกล่าวแต่) ธิดา ๑ คน คือ

ญ. ชื่อ "ถนอม"

นายสับ ร. ชั้น ๗ (บุตร ญ. นาค) มีภรรยา คือ ญ. แจ่ม ร. ชั้น ๗ (ธิดาพระราชเศรษฐี ด้วง) มีธิดา คือ "ถนอม" คนเดียวกันกับที่กล่าวแล้ว

(๑) **พระยาจุฬา (สัน)** ร. ชั้น ๗ (บุตรพระยาจุฬา สิน) มีภรรยา คือ "ถนอม" ร. ชั้น ๘ (ธิดา ญ. แจ่มกับนายสับ) คน ๑ ภรรยาสกุลอื่นชื่อ "เขียน" อีกคน ๑ ต่างมีบุตรแลธิดามาก (จักกล่าวแต่) บุตรในถนอมคน ๑ คือ

ช. ชื่อ "สอน" เปนหลวงราชเศรษฐี ผู้ซึ่งจะสืบสกุลต่อไป

(๒) **หลวงศรีเนาวรัตน (เสม)** ร. ชั้น ๗ (บุตรพระยาจุฬา สิน) มีภรรยาชื่อ "แย้ม" เปน ส. ชั้น ๗ มีธิดา ๑ คน คือ

ญ. ชื่อ "ยง"

(๑) **หลวงนนทเกษ (ช้าง)** ร. ชั้น ๗ (บุตรหลวงนนทเกษ แย้ม) มีภรรยา (ไม่ทราบชื่อ) มีบุตร คือ

ช. ชื่อ "โชค" เปนหลวงศรีวรข่าน

(๒) **หลวงศรียศ (ฉ่ำ)** ร. ชั้น ๗ (บุตรหลวงนนทเกษ แย้ม) มีภรรยาชื่อ "ปริก" ร. ชั้น ๘ (ธิดานายยิ้มกับอิ่ม) มีบุตร ๑ คน คือ

ช. ชื่อ "ฉัน" เปนหลวงศรียศ

นายผ่อง ร. ชั้น ๗ (บุตรพระศรียศ ยิ้ม) มีภรรยาชื่อ "แจ่ม" เปน ส. ชั้น ๗ จะกล่าวแต่ธิดา ๑ คน คือ

ญ. ชื่อ "เขียน"

บรรดาบุตรแลธิดา ร. ชั้น ๗ ในสายนายน้อย น้องยาพระชนนี เพ็งทั้งปวง เปน ร. ชั้น ๘ เพราะเปนบุตรแลธิดา ร. ชั้น ๗

บัดนี้ถึงสายท่านสาด น้องนางพระชนนีเพ็งต่างชนนีสืบไปใน ร. ชั้น ๘ แต่เวลานี้ (ตามที่ทราบ) ยังไม่มีตัวแลนามที่จะกล่าวได้ จึงรวมความ

ไว้ว่า บรรดาบุตรแลธิดา ร. ชั้น ๗ ในสายท่านสาดนี้ เปน ร. ชั้น ๘ ทั่วไป เพราะเปนบุตรแลธิดา ร. ชั้น ๗

ราชินิกูลชั้น ๙

บัดนี้จะกล่าวถึงราชินิกูลรัชชกาลที่ ๓ ชั้น ๙ สืบต่อไปตามลำดับทางพระชนกจัน ที่มีเชื้อสายสืบต่อลำดับมาตามชื่อที่ปรากฏใน ร. ชั้น ๘ นั้น คือ

(๑) ญ. บู่ ร. ชั้น ๘ (ธิดา ญ. อิ่นกับนายเล็ก สายนายสว่าง ร. ชั้น ๖) เปนภรรยานายหวาด ร. ชั้น ๖ แลเปน ข. ชั้น ๘ ในที่นี้ด้วย มีบุตร ๓ คนมีรายชื่ออยู่ในจำนวนบุตรนายหวาด ร. ชั้น ๖ นั้นแล้ว ในที่นี้บุตรนายหวาดกับ ญ. บู่เปน ร. ชั้น ๙ คือ เปนทั้ง ร. ชั้น ๗ แล ร. ชั้น ๙ ด้วย

(๒) ญ. แบ้น ร. ชั้น ๘ (ธิดา ญ. อิ่นกับนายเล็ก) เปนภรรยานายต่าง ร. ชั้น ๗ (บุตรนายก้นกับ ญ. แพ สายภรรยาน้อยนายนาค) ในที่นี้นายต่างเปน ข. ชั้น ๘ มีบุตรแลธิดา ๕ คนมีรายชื่ออยู่ในจำนวนบุตรแลธิดานายต่าง ร. ชั้น ๗ นั้นแล้ว ในที่นี้บุตรแลธิดานายต่างกับ ญ. แบ้น เปน ร. ชั้น ๙ คือ เปนทั้ง ร. ชั้น ๘ แล ร. ชั้น ๙ ด้วย

(๓) ญ. ผ่อง ร. ชั้น ๘ (ธิดา ญ. อิ่นกับนายเล็ก) เปนภรรยานายเยี่ยม ร. ชั้น ๗ (บุตร ญ. เจียนกับนายยิ้ม สายภรรยาน้อยนายนาค) ในที่นี้นายเยี่ยมเปน ข. ชั้น ๘ มีบุตรแลธิดา ๕ คน มีรายชื่ออยู่ในจำนวน

บุตรแลธิดานายเยี่ยม ร. ชั้น ๗ นั้นแล้ว ในที่นี้บุตรแลธิดานายเยี่ยมกับ ญ. ผ่องเปน ร. ชั้น ๙ คือ เปนทั้ง ร. ชั้น ๘ แล ร. ชั้น ๙ ด้วย

นายเทียม ร. ชั้น ๘ (บุตร ญ. เล็กกับนายเทียบสาย ญ. คล้ามน้อง นายสว่าง ร. ชั้น ๖) มีภรรยาชื่อ ทองอยู่ เปน ส. ชั้น ๘ มีธิดา ๑ คน คือ

ญ. ชื่อ " ประยงค์ "

นายใหญ่ ร. ชั้น ๘ (บุตรนายพ่วง ญ. เอี้ยงสายภรรยาน้อยนายนาค) มีภรรยาชื่อ " แสง " เปน ส. ชั้น ๘ มีธิดา ๑ คน คือ

ญ. ชื่อ " พู "

บรรดาบุตรแลธิดา ร. ชั้น ๘ สายนายนาคนี้ ได้ทราบอยู่แต่เท่านี้ นับว่าเปน ร. ชั้น ๙ ถึงมีหรือจะมี ร. ชั้น ๘ ในสายเหล่านี้อีก บุตรแลธิดาก็เปน ร. ชั้น ๙ ทุกคน เพราะเปนบุตรแลธิดา ร. ชั้น ๘

ทางพระชนกแลพระชนนีร่วมกัน คือ บรรดาผู้ที่จะสืบสายเปน ร. ชั้น ๙ ต่อจาก ร. ชั้น ๘ ก็มีลักษณะอย่างเดียวกันกับที่กล่าวมาแล้ว แลจักกล่าวแต่สายที่ได้ระบุนามมาแล้วในชั้น ๘ นามไหนหมดสายที่ทราบได้ก็เปนอันงดเว้นไป ที่เหลืออยู่ทราบได้ จักกล่าวต่อไปตามระเบียบที่กล่าวไว้แล้วนั้น

ชั้นต้นก็คือสายพระองค์เจ้ามงคลเลิศ บรรดา ร. ชั้น ๙ ในสายนั้นไม่ปรากฏ ที่ทราบได้ก็มีแต่ชั้นหลานหม่อมราชวงศ์สว่าง ร. ชั้น ๘ จักของดไว้ ไปกล่าวในตอนบุตรแลธิดาของพระ โอรสแลธิดาในสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์ เหตุฉะนั้นจึงถึงสายสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีต่อไปดังนี้

(๑) สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ร. ชั้น ๘ (พระบรมราชโอรสในรัชชกาลที่ ๕) มีนางห้ามชื่อ คัทริน มีนามสกุลว่า ณพิษณุโลก บรุพชนเปนคฤหบดีประเทศรุสเซีย เปน ส. ชั้น ๘ มีศักดิ์เปน หม่อม แตนับว่าเปนชายา มีพระโอรสบัดนี้ ๑ องค์ คือ

ช. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าจุลจักรพงศ์" (๑) เปน ร. ชั้น ๙ เพราะเปนพระโอรส ร. ชั้น ๘

ต่อมามีนางห้ามเปนพระชายา คือ "หม่อมเจ้าชวลิต" ร. ชั้น ๙ (พระธิดากรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์) ในที่นี้เปน ส. ชั้น ๘ ด้วย

(๒) สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ร. ชั้น ๘ (พระราชโอรสรัชชกาลที่ ๕) มีนางห้ามเปนพระชายา คือ หม่อมเจ้าประสงค์สมเปน ส. ชั้น ๘ (พระธิดากรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยในรัชชกาลที่ ๔) มีพระโอรสแลธิดา ๗ องค์ คือ

ที่ ๑ ช. ทรงพระนามว่า "พระองค์เจ้าจุมภฏพงศ์บริพัตร" เดิมเปน หม่อมเจ้า แล้วมีพระอิสสริยศักดิ์เปนพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโดยประกาศ ตลอดทั้งพระภาดาแลภคินี ซึ่งเปนพระโอรสแลธิดาในหม่อมเจ้าประสงค์สม อันเปนพระชายาในเจ้าฟ้านั้น

ที่ ๒ ญ. ทรงพระนามว่า "พระองค์เจ้าศิริรัตนบุษบง"

ที่ ๓ ญ. ทรงพระนามว่า "พระองค์เจ้าสุทธิวงศ์วิจิตร์"

---

(๑) ต่อมาทรงสถาปนาเปนพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า

ที่ ๔ ญ. ทรงพระนามว่า "พระองค์เจ้าพิสิษฐสมสมัย"

ที่ ๕ ญ. ทรงพระนามว่า "พระองค์เจ้าจุไรรัตนศิริมาลย์"

ที่ ๖ ญ. ทรงพระนามว่า "พระองค์เจ้าจันทรกาญจนมณี"

ที่ ๗ ญ. ทรงพระนามว่า "พระองค์เจ้าสุขุมพันธ์"

บรรดาพระโอรสแลธิดาในสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์ทั้งปวง เปน ร. ชั้น ๙ เพราะเปนพระโอรสแลพระธิดา ร. ชั้น ๘

(๓) สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ ร. ชั้น ๘ (พระราชโอรสในรัชกาลที่ ๕) มีนางห้ามเปนพระชายา คือ พระองค์เจ้าเฉลิมเขตรมงคล ร. ชั้น ๘ (พระธิดาสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช) มีพระโอรส ๓ องค์ คือ

ที่ ๑ ช. ทรงพระนามว่า "พระองค์เจ้าภาณุพันธุยุคล" มีพระอิสสริยศักดิ์เปนพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า เพราะพระบิดาเปนเจ้าฟ้าแลตามอิสสริยศักดิ์ของพระมารดา โดยราชประเพณีตลอดทั้งพระภาดาแลภคินีซึ่งเปนพระโอรสแลธิดาในพระองค์เจ้าเฉลิมเขตรมงคลนั้น

พระองค์เจ้าภาณุพันธุยุคลองค์นี้ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงขอต่อพระบิดามารดาไปทรงทำนุบำรุงเลี้ยงไว้ณะพระตำหนักพญาไทย ตั้งแต่ยังมีชนมายุได้ ๒ ขวบเศษ ทรงพระเมตตาปราณีมาก เสด็จประทับอยู่กับสมเด็จพระบรมราชินีนาถจนถึงทุกวันนี้ (๑)

ที่ ๒ ช. ทรงพระนามว่า "พระองค์เจ้าเฉลิมพลฑิฆัมพร"

ที่ ๓ ช. ทรงพระนามว่า "พระองค์เจ้าอนุสรมงคลการ"

---

(๑) เดี๋ยวนี้ทรงศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษ

บรรดาพระโอรสแลธิดาในสมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ทั้งปวง เปน ร. ชั้น ๙ เพราะเปนพระโอรสแลธิดา ร. ชั้น ๘

(๔) **กรมหลวงจันทบุรีนฤนาถ** ร. ชั้น ๘ (พระราชโอรสในรัชกาลที่ ๕) มีนางห้ามหลายคนต่างมีพระโอรสแลธิดามาก จักกล่าวแต่ที่เปนพระชายา คือ หม่อมเจ้าอับษรสมาน ส. ชั้น ๘ (พระธิดากรมพระเทวะวงศ์ ในรัชกาลที่ ๔) มีพระโอรสแลธิดา (มาก จักกล่าวแต่) ๒ องค์ คือ

ที่ ๑ ช. ทรงนามว่า " หม่อมเจ้าอมรสมานลักษณ์ "

ที่ ๒ ญ. ทรงนามว่า " หม่อมเจ้ากมลปราโมทย์ "

บรรดาพระโอรสแลธิดา กรมหลวงจันทบุรี ใน หม่อมเจ้าอับษรสมาน ก็ดี หรือในนางห้ามอื่น ๆ ก็ดีเปน ร. ชั้น ๙ เพราะเปนพระโอรสแลธิดา ร. ชั้น ๘

(๕) **กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช** ร. ชั้น ๘ (พระราชโอรสในรัชกาลที่ ๕) มีนางห้ามเปนพระชายา ๒ องค์เปน ส. ชั้น ๘ (พระธิดากรมขุนพิทยลาภในรัชกาลที่ ๔) ทั้ง ๒ องค์ (องค์เดิมสิ้นชีพิตักษัยมีองค์ใหม่แทน)

พระชายาเดิม คือ หม่อมเจ้าประวาศสวัสดี มีพระโอรสแลธิดา ๓ องค์ คือ

ที่ ๑ ญ. ทรงนามว่า " หม่อมเจ้าวิมลปัทมราช "

ที่ ๒ ญ. ทรงนามว่า " หม่อมเจ้านิวาศสวัสดิ์ "

ที่ ๓ ช. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าประสบศรีจิระประวัติ"

พระชายาใหม่ คือ หม่อมเจ้าสุมลมาลย์ มีพระโอรส ๒ องค์ คือ

ที่ ๑ ช. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้านิทัศนาธร"

ที่ ๒ ช. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าเชจรจิระประพันธุ์"

บรรดาพระโอรสแลธิดาในกรมหลวงนครไชยศรีเปน ร. ชั้น ๙ เพราะเปนพระโอรสแลธิดา ร. ชั้น ๘

(๖) กรมหมื่นสิงหวิกรมเกรียงไกร ร. ชั้น ๘ (พระราชโอรสในรัชชกาลที่ ๕) มีนางห้ามเปนพระชายา คือ หม่อมเจ้าพร้อมเพราพรรณ ส. ชั้น ๘ (พระธิดากรมพระดำรงราชานุภาพในรัชชกาลที่ ๔) มีพระโอรสแลธิดา ๓ องค์ คือ

ที่ ๑ ช. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าทรงวุฒิไชย"

ที่ ๒ ช. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าอุทัยเฉลิมลาภ"

ที่ ๓ ญ. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าสุวภาพเพราพรรณ"

บรรดาพระโอรสแลธิดาในกรมหมื่นสิงหเปน ร. ชั้น ๙ เพราะเปนพระโอรสแลธิดา ร. ชั้น ๘

(๗) กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ ร. ชั้น ๘ (พระราชโอรสในรัชชกาลที่ ๕) มีนางห้ามมากต่างมีพระโอรสแลธิดามาก จักกล่าวแต่ที่เปนพระชายา คือ หม่อมเจ้าทิพยสัมพันธ์ ร. ชั้น ๘ (พระธิดาสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช) มีพระโอรส ๒ องค์ คือ

ที่ ๑ ช. ทรงนามว่า "พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพยอาภา" เดิมเปนหม่อมเจ้า แล้วเปนพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโดยประกาศฉะเพาะพระองค์

เดียวแต่ทรงพระเยาว์ โดยเหตุที่พระมารดาเปนพระธิดาองค์แรกของสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ในฐานทรงพระกรุณาเปนพิเศษ

ที่ ๒ ช. ทรงพระนามว่า "หม่อมเจ้ารังษิยากร"

บรรดาพระโอรสแลธิดากรมหมื่นชุมพรในหม่อมเจ้าทิพยสัมพันธ์ก็ดี หรือในนางห้ามอื่น ๆ ก็ดีเปน ร. ชั้น ๙ เพราะเปนพระโอรสแลธิดา ร. ชั้น ๘

(๘) **กรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส** ร. ชั้น ๘ (พระราชโอรสในรัชชกาลที่ ๕) มีนางห้ามหลายคนต่างมีพระโอรสแลธิดาหลายองค์ จักกล่าวไว้แต่องค์เดียว คือ

ช. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าสุริยันต์"

บรรดาพระโอรสแลธิดากรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส ทั้งปวงเปน ร. ชั้น ๙ เพราะเปนพระโอรสแลธิดา ร. ชั้น ๘

(๙) **กรมหมื่นกำแพงเพ็ชร์อรรคโยธิน** ร. ชั้น ๘ (พระราชโอรสในรัชชกาลที่ ๕) มีนางห้าม (แต่ที่ทราบ) เปนพระชายา คือพระองค์เจ้าประภาวสิทธิ์นฤมล ร. ชั้น ๘ (พระธิดาสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์) มีพระโอรสแลธิดา ๒ องค์ คือ

ที่ ๑ ญ. ทรงพระนามว่า "พระองค์เจ้ามยุรฉัตร" มีพระอิสสริยศักดิ์โดยประกาศเปนพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า เพราะพระมารดาเปนพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า ส่วนพระบิดาเปนพระองค์เจ้าทรงกรม แลพระภาดาแลภคินี ซึ่งเปนพระโอรสแลธิดาในพระองค์เจ้าประภาวสิทธิ์นั้นก็เปนพระองค์เจ้าเช่นกัน

ที่ ๒ ช. ทรงพระนามว่า "พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร"

บรรดาพระโอรสแลธิดาในกรมหมื่นกำแพงเพ็ชร์ทั้งปวงเปน ร. ชั้น ๙ เพราะเปนพระโอรสแลธิดา ร. ชั้น ๘

(๑๐) กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม ร. ชั้น ๘ (พระราชโอรสในรัชกาลที่ ๕) มีนางห้าม ๒ คนเปน ส. ชั้น ๘ เปนพระชายา ๑ คือ หม่อมเจ้าวรรณวิไลย (พระธิดากรมพระนเรศร์ในรัชกาลที่ ๔) มีพระธิดา ๑ องค์ คือ

ญ. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าพรรณเพ็ญแข" เปนพระธิดาองค์แรกแลในพระชายา

นางห้ามอีกคน ๑ คือ หม่อมเทียม มีพระโอรส ๑ องค์ คือ

ช. ทรงนามว่า "หม่อมเจ้าเผ่าเพ็ญพัฒน์" เปนพระโอรสสืบพระวงศ์

พระโอรสแลธิดาทั้ง ๒ องค์ของกรมหมื่นพิไชยนี้ เปน ร. ชั้น ๙ เพราะเปนพระโอรสแลธิดา ร. ชั้น ๘

(๑) กรมหมื่นอนุพงศ์จักรพรรดิ ร. ชั้น ๘ (พระโอรสสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์) มีนางห้ามมากเปน ส. ชั้น ๘ ต่างมีบุตร์แลธิดามาก จักกล่าวแต่ที่นับว่าเปนชายา คือ หม่อมราชวงศ์สุก ราชตระกูลในกรมพระราชวังหลัง มีบุตร์แลธิดาในชายา (มาก จักกล่าวแต่) ๔ คน คือ

ที่ ๑ ญ. ชื่อ "หม่อมเจ้าดวงแก้ว"

ที่ ๒ ช. ชื่อ "หม่อมเจ้าแววจักร"

ที่ ๓ ช. ชื่อ "หม่อมเจ้าเสรฐพันธุ์"

ที่ ๔ ญ. ชื่อ "หม่อมเจ้าวรรณวิเชียร"

บรรดาบุตร์แลธิดากรมหมื่นอนุพงศ์ทั้งปวงเปน ร. ชั้น ๙ เพราะเปน บุตร์แลธิดา ร. ชั้น ๘

(๒) พระองค์เจ้าออสคาร์นุทิส ร. ชั้น ๘ (พระโอรสสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์) มีนางห้าม (ตามที่ทราบ) ซึ่งมีบุตรแลธิดา ๒ คนเปน ส. ชั้น ๘ คน ๑ เปนนางห้ามสะใภ้หลวงพระราชทานนับว่าเปนชายา คือ หม่อมหวน ธิดาเจ้าพระยาสุรพันธ์ (เทศ บุนนาค) ราชินิกูลรัชชกาลที่ ๒ มีบุตร์แลธิดา ๓ คน คือ

ที่ ๑ ช. ชื่อ "หม่อมเจ้าศัสตาวัส"

ที่ ๒ ช. ชื่อ "หม่อมเจ้าสรัทกาล"

ที่ ๓ ญ. ชื่อ "หม่อมเจ้าสุอิสาณ"

นางห้ามเดิมอีกคน ๑ ชื่อหม่อมจรัส (สกุลใดไม่ทราบ) มีบุตร์แลธิดา ๒ คน คือ

ที่ ๑ ญ. ชื่อ "หม่อมเจ้าดวงตา" เปนธิดาแรก

ที่ ๒ ช. ชื่อ "หม่อมเจ้าจักรพันธุ์เพ็ญศรี"

บรรดาบุตร์แลธิดา พระองค์เจ้าออสคาร์ทั้งปวงเปน ร. ชั้น ๙ เพราะเปนบุตร์แลธิดา ร. ชั้น ๘

(๓) พระองค์เจ้าประภาวสิทธินฤมล ร. ชั้น ๘ (พระธิดาสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์) เปนพระชายากรมหมื่นกำแพงเพ็ชร์ ร. ชั้น ๘ มีพระโอรสแลธิดาได้กล่าวมาในทางพระภัศดาแล้ว

(๔) **หม่อมเจ้าทศศิริวงศ์** ร. ชั้น ๘ (พระโอรสสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์) มีนางห้ามเปนชายา คือ หม่อมหลวงเลื่อน ส. ชั้น ๘ ธิดาเจ้าพระยาวิชิตวงศ์ (หม่อมราชวงศ์คลี่) สายเชยทางพัทลุง มีบุตรแลธิดา ๔ คน คือ

ที่ ๑ ช. ชื่อ "หม่อมราชวงศ์พงศ์พรหม"

ที่ ๒ ญ. ชื่อ "หม่อมราชวงศ์สมพรรณ"

ที่ ๓ ญ. ชื่อ "หม่อมราชวงศ์วรรณแวว"

ที่ ๔ ช. ชื่อ "หม่อมราชวงศ์แก้วมณี"

บรรดาบุตรแลธิดาหม่อมเจ้าทศศิริวงศ์ทั้งปวงเปน ร. ชั้น ๙ เพราะเปนบุตรแลธิดา ร. ชั้น ๘

(๑) **พระองค์เจ้านิพันธ์ภานุพงศ์** ร. ชั้น ๘ (พระโอรสสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช) มีนางห้ามเปนชายา คือ หม่อมเจ้าวิไลยกัญญา ส. ชั้น ๘ (พระธิดาสมเด็จกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ) มีโอรส คือ

ช. หม่อมเจ้า (ยังไม่มีพระนาม)

(๒) **พระองค์เจ้าเฉลิมเขตรมงคล** ร. ชั้น ๘ (พระธิดาสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช) เปนพระชายาสมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร ร. ชั้น ๘ มีพระโอรสได้กล่าวมาในทางพระภัศดาแล้ว

(๓) **หม่อมเจ้าทิพยสัมพันธ์** ร. ชั้น ๘ (พระธิดาสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช) เปนพระชายากรมหมื่นชุมพร ร. ชั้น ๘ มีพระโอรสได้กล่าวมาในทางพระภัศดาแล้ว

บัดนี้ถึงลำดับสายพระองค์เจ้าพรรณราย ยังไม่มี ร. ๙ ที่จะกล่าว เปนอันต้องระงับไว้ ต่อไปก็ถึงสายพระราชโอรสแลธิดารัชชกาลที่ ๔ ซึ่งเปนสายเชยต่าง ๆ บรรดาพระธิดาที่เปน ส. ชั้น ๘ แลมีพระโอรสแลธิดาเปน ร. ชั้น ๙ ได้กล่าวมาทางพระภัศดาแล้ว จักกล่าวแต่ว่า บรรดานอกจากนั้นที่เปน อ. ชั้น ๘ มีบุตรแลธิดาก็เปน อ. ชั้น ๙ สายเชยต่อไปตามลำดับ ส่วนสายกรมหมื่นนฤบาลมุขมาตย์ แลสายพระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ์นั้น ก็ไม่ทราบว่ามีนามอันใดที่จักกล่าวใน ร. ชั้น ๙ นี้เหมือนกัน จึงไม่มีอันใดที่จะกล่าวในทางพระชนกชนนีร่วมกันแล้ว

บัดนี้ถึงลำดับที่จักกล่าวถึง ร. ชั้น ๙ ทางพระชนนีเพ็งต่อไปในสายท่านฉิมหรือรอด ร. ชั้น ๕ ก็ไม่มีผู้ใดที่จะต้องระบุชื่อมากจะมีอยู่บ้างก็แต่

(๑) สายเจ้าจอมมารดาวาด (ธิดาพระนมปริก) ก็ได้กล่าวมาในทางกรมหมื่นกำแพงเพ็ชร์แล้ว

(๒) สาย ญ. เปลก (ธิดาพระนมปริก) มีบุตร์แลธิดาอยู่หลายคน เช่นหลวงจำนงนาเวศ (เชื้อ) เปนต้น เปน ร. ชั้น ๘ มีบุตร์แลธิดาหลายคน จักกล่าวพอเปนตัวอย่างแต่คนเดียว คือ

ช. ชื่อ ชั้น เปน ร. ชั้น ๙ เพราะเปนบุตร์แลธิดา ร. ชั้น ๘

(๓) สายหม่อมผาด (ธิดาพระนมสัมฤทธิ์) ก็ได้กล่าวมาในทางหม่อมเจ้าทศศิริวงศ์แล้ว

(๔) สายเพะหรือเพิ่มแลผิว (ธิดาพระพี่เลี้ยงภู่) ใน ร. ชั้น ๙ (ตามที่ได้ทราบ) มีบุตร์ ๑ คนของผิว คือ นายร้อยเอกวาด ร. ชั้น ๘ มี

ภรรยาชื่อ สง่า เปน ส. ชั้น ๘ มีบุตร์แลธิดาหลายคน (จักกล่าวเปนตัวอย่างแต่) บุตร์คน ๑ คือ

ช. ชื่อ "สวาศ" เปน ร. ชั้น ๙

จึ่งขอรวมความว่าบรรดาบุตร์แลธิดา ร. ชั้น ๘ ในสายท่านฉิมหรือรอดนี้ทั้งปวงนั้นเปน ร. ชั้น ๙ ทั่วกัน

บัดนี้ถึงสายเจ้าจอมมารดาทรัพย์ ร. ชั้น ๕ บรรดาผู้จะเปน ร. ชั้น ๙ ได้กล่าวมาแล้ว จักกล่าวแต่สายอื่น ๆ อันเปนบุตรแลธิดาท่านผ่อง มีท่านน้อย ร. ชั้น ๕ เปนต้น ถึงกระนั้นในชั้น ๙ (ตามที่ทราบ) ก็น้อยตัวนัก จักยกตัวอย่างที่ทราบได้ในสายนายแชก ร. ชั้น ๕ ทางพระครูมหิธร (อู่) เช่น

(๑) **พระยาพิไชยชาญฤทธิ์** (ผาด) ร. ชั้น ๘ บุตร์หลวงฤทธิ์ (พุด) มีภรรยาอยู่บัดนี้ ๒ คน เปน ส. ชั้น ๘ ต่างมีบุตร์แลธิดาหลายคน

ภรรยาคน ๑ ชื่อ "จันทน์" มีบุตร์ ๒ คน คือ
ที่ ๑ ช. ชื่อ "ผุดพันธ์"
ที่ ๒ ช. ชื่อ "เผ่าพงศ์"

ภรรยาอีกคน ๑ ชื่อไปล่ มีบุตร์แลธิดา ๓ คน คือ
ที่ ๑ ช. ชื่อ "ผูกพันธ์"
ที่ ๒ ญ. ชื่อ "ผกผัน"
ที่ ๓ ช. ชื่อ "แผ่พืชน์"

บรรดาบุตร์แลธิดาพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ (ผาด) ทั้งปวงเปน ร. ชั้น ๙ เพราะเปนบุตร์แลธิดา ร. ชั้น ๘

(๒) **พระอภิบาลภูวนาถ (จำรัส)** ร. ชั้น ๘ บุตร์หลวงฤทธิ์ (พุด) มีภรรยา ๒ คนเปน ส. ชั้น ๘ ภรรยาหลวงชื่อสงวน มีธิดา ๑ คน คือ

ญ. ชื่อ "สว่างวงศ์"

ภรรยาเก่าชื่อ "แจ่ม" มีธิดา ๑ คน คือ

ญ. ชื่อ "จำลอง"

บรรดาบุตร์แลธิดาพระอภิบาลภูวนาถทั้งปวงเปน ร. ชั้น ๙ เพราะเปนบุตร์แลธิดา ร. ชั้น ๘

(๓) ญ. เพิ่ญ ร. ชั้น ๘ ธิดาหลวงฤทธิ์ (พุด) เปนภรรยาพระปฏิเวทวิสิษฐ (กระแส อมาตยกุล) เปน ข. ชั้น ๘ บุตร์พระยาอภัยรณฤทธิ์ (ถวิล) มีบุตร์ที่ทราบ คือ

ช. ชื่อ "ประสิทธิฤทธิ"

บรรดาบุตร์และธิดา ญ. เพิ่ญ ทั้งปวงเปน ร. ชั้น ๙ เพราะเปนบุตร์และธิดา ร. ชั้น ๘

ตามระเบียบบัดนี้ถึงสายพัทลุง ร. ชั้น ๙ และสายเขยทางพัทลุง อ. ชั้น ๙ และต่อไปตามลำดับถึงสายเขยทางทองมอญ (ตามที่ทราบอยู่ในบัดนี้) ก็ไม่มีผู้ใดที่จักกล่าวได้อีกในชั้นที่เปน อ. ชั้น ๙ นั้น จึ่งต้องรวมความว่า บรรดาผู้ที่เปนบุตร์ ร. ชั้น ๘ หรือ อ. ชั้น ๘ ทั้งปวงก็เปน ร. ชั้น ๙ หรือ อ. ชั้น ๙ เพราะเปนบุตร์และธิดา ร. ชั้น ๘ หรือ อ. ชั้น ๘ ตามทางที่ได้สัมพันธ์ หรือเกี่ยวข้องกัน

ต่อจากนั้นก็ถึงกาลที่จะกล่าวถึงสายพระนมรอด น้องนางพระชนนี่เพ็ง ที่สืบสายต่อมาเปน ร. ชั้น ๙ ก็ไม่ทราบว่ามีอีกเหมือนกัน เว้นไว้แต่ชั้นหลานหลวงฤทธินายเวร (พุด) ทางท่านสวน ร. ชั้น ๕ ก็ได้กล่าวมาแล้วในทางพระครูมหิธร (อู่) ผู้เปนสามีของท่านสวนนั้นแล้ว ก็ต้องรวมความไว้เช่นเดียวกับที่กล่าวแล้ว ว่าบรรดาบุตร์และธิดา ร. ชั้น ๘ ในสายพระนมรอดนี้ เปน ร. ชั้น ๙ เพราะเปนบุตร์และธิดา ร. ชั้น ๘

ตามลำดับนี้ต่อไปในสายนายน้อยน้องยา และท่านสาดน้องนางพระชนนี่เพ็งต่างชนนี ทั้ง ๒ สายนั้น ก็เปนเช่นเดียวกัน คือรวมความว่าบุตร์และธิดา ร. ชั้น ๘ เปน ร. ชั้น ๙ เพราะเปนบุตร์และธิดา ร. ชั้น ๘ ฉะนั้น

ราชินิกูลชั้น ๑๐

บัดนี้ถึงกาลที่จะกล่าวในราชินิกูลรัชชกาลที่ ๓ ชั้นที่ ๑๐ สืบไป ได้ตรวจดูทุกสายแล้ว ก็เปนยากนักยากหนาที่จักหาชื่อผู้ใดมาจดลงไว้ให้เปนตัวอย่างได้ บังเอินมามีได้ซึ่งควรจะเปนที่นิยมยินดีนักหนา ทั้งได้ในสายพระชนกชนนีร่วมกันด้วย ก็ย่อมเปนมงคลอันอุดมของราชินิกูลรัชชกาลที่ ๓ ในสมัยนี้ ผู้นั้นคือ

หม่อมเจ้ากระมลปราโมทย์ ร. ชั้น ๙ พระธิดากรมหลวงจันทบุรีนฤนาถ (พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ ในรัชชกาลที่ ๕) อันร่วมในพระชายา คือ **หม่อมเจ้าอับษรสมาน** พระธิดากรมพระเทวะวงศวโรปการ

ในรัชชกาลที่ ๔ หม่อมเจ้ากระมลปราโมทย์ ร. ชั้น ๙ นั้น เปนชายาใน หม่อมเจ้ามรุพรพันธุ์ อ. ชั้น ๖ พระโอรสกรมพระเทวะวงศ์ ในที่นี้ หม่อมเจ้ามรุพรพันธุ์ก็นับว่าเปน ข. ชั้น ๙ ด้วย ทั้ง ๒ องค์นั้น เวลานี้กำลังจะมีพระโอรสหรือธิดา เมื่อประสูติออกมาเมื่อใด หม่อมราชวงศ์ผู้นั้นเปนตัว ร. ชั้น ๑๐ ขอความสวัสดิ์จงมีแก่ผู้ที่จักได้เปน ร. ชั้น ๑๐ (ตามที่ทราบนี้)

เมื่อจักรวมความลงเปนที่สุด แม้ว่าสายใดมีผู้ที่เปน ร. ชั้น ๙ มีบุตร์และธิดาอยู่แล้วแต่ทราบไม่ได้ หรือจักมีต่อไปเมื่อใด ก็ควรเข้าใจว่าเปน ร. ชั้น ๑๐ ทั่วกัน ดังเช่นตัวอย่างอันได้กล่าวมาแล้วนั้นทุกประการ

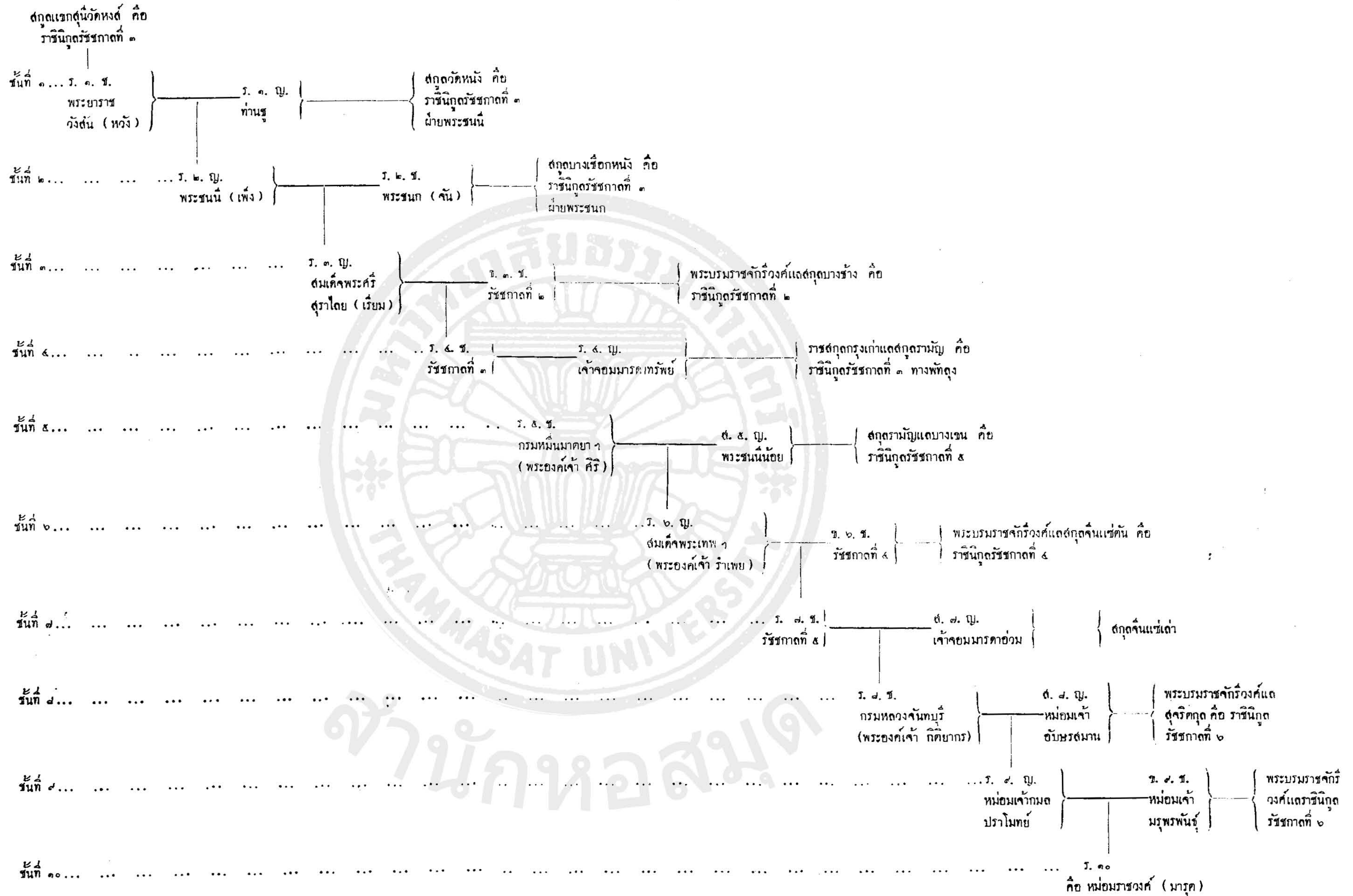
นามก็ดีความก็ดี ตามที่ได้เขียนมาตั้งแต่ต้นจนปลายนี้ ตามความรู้ความเห็นและตามฉะเพาะที่ได้ทราบมาเท่านั้น แม้จะผิดพลั้งขาดเกินประการใด ขออย่าให้ผู้ที่มีนามตามที่กล่าว หรือที่ควรจะมีแต่ไม่ได้มีนามอยู่นั้น ถือเอาว่าเปนการหมิ่นประมาทละเลยในทางใดทางหนึ่ง ผู้เขียนตั้งใจจักทำให้ดีแก่ผู้ที่มีนามเกี่ยวข้องแก่เรื่องนี้ทุกประการ ทั้งขอวิงวอนแก่ผู้อ่านผู้ฟัง เมื่อข้อใดกระทบโสตไม่ต้องใจประการใด จงได้ให้อภัยแก่ผู้เขียนซึ่งได้ตั้งใจโดยสุจริตทุกประการ

เขียนแล้วเสร็จ

ณะวังบูรพาภิรมย์

วันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๙

ตัวอย่างแผนราชินิกูล รัชกาลที่ ๓ สืบสาย ๑๐ ชั้นดังนี้

[signature]

วันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๙

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ โสภณพิพรรฒธนากร

ตำบลถนนราชบพิธ จังหวัดพระนคร

วันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๑